

CARLES SALVADOR

Fra Gaspar Gil Català
de Monzonís
fill il·lustre de Benassal

VALENCIA 1955

dorC/15

Fra Gaspar Gil Català
de Monzonís,
fill il·lustre de Benassal

ELS CRONISTES

En la «Geografía del Reino de Valencia» dirigida per F. Carreras i Candi, volum dedicat a la província de Castelló redactada per En Carles Sarthou Carreres, i en la pàgina 516, s'anota com a fill il·lustre de Benassal «Fray Gaspar Català de Monzonís que en 1651 fue propuesto por el rey Felipe IV para obispo de Lérida; pero murió antes de ser consagrado, dejando escritas varias obras». Aquesta nota rellegida infinitat de vegades al llarg dels anys ha despertat el nostre interès i hem replegat algunes dades escampades ací i allà en papers i documents, impresos i manuscrits, trobats als Arxius benassalencs, alguns dels quals documents reunits pel cronista contemporani ja difunt mossén Gordià Ribera i Marqués, fill adoptiu d'aquesta vila, però natural de Sueca, qui al temps d'estiuejar-hi dedicava estones a la transcripció de papers d'alguna manera interessants.

Unes altres notícies són reportades pel benassalenc mossén Salvador Roig i Moliner, prevere, nat el dia 6 de maig de 1794, fill d'Antoni i Francisca, cultivadors de la masada d'aquest terme dita la Torre Nabàs. La infància d'aquest historiador és ben vulgar puix que fón pastor d'una ramera de corders. Veient la família que el nen Salvador sentia gran afeció pels estudis féu que un oncle seu, fra Francesc Moliner, del convent del Puig, se l'enduguera al seu costat per fer estudis de Gramàtica llatina.

Durant la invasió dels francesos, essent, doncs, molt jove, milità a les files d'Ascenci Nebot, anomenat **El Franc** perquè de fet ho era, el qual reclutà contra les forces napoleòniques els minyons

del Maestrat. Acabada la guerra, mossén Salvador Roig, imbuït d'un exacerbat lliberalisme —el mateix que havia combatut— s'establí al seu poble natal servint un benifet amb l'obligació d'atendre la vicaria parroquial a l'ensens que oficiava el Magisteri de llatinitat en l'Aula que, depenent de la parròquia, era establida a la plaça de l'església, en edifici propietat del clergat. Escriví el **Llibre Verd** o **Historia de Benasal** manuscrit que es conserva inèdit en l'Arxiu de l'Ajuntament. Escriví l'opuscle titolat «Gramática Española simplificada para uso de los niños. Valencia: Imprenta de Gimeno, frente al Miguelete. 1847» fullet de 40 pàgines en octau amb múltiples genialitats de gramàtic singular indicadores d'una forta personalitat. A més, publicà un full solt on s'anoten algunes de les condicions diurètiques de l'aigua de la Font d'En Segures i els noms de persones per algun motiu destacades que hi venien a prendre les dites aigües medicinals. Morí el dia 8 de febrer de l'any 1865.

ELS CATALA MONZONIS, A BENASSAL

La família Català de Monzonís s'establí a Benassal en el segle XIV. Mossén Gordià Ribera reproduïx un document que diu així:

«Ab acte rebut per lo discret Miquel Miralles, Notari d'Atzaneta, en lo dia 25 de febrer de l'any 1337, consta que comparegué davant lo honrat e Religiós Señor Frare Bernat de Monzonís, Comanador Major de Montesa, e Comanador de Peníscola, e de la Tenensa d'aquella, en Domingo Carbonell, així com a Sindich de Benasal d'una part i en Ramon Català de part altra en lo lloch d'Atzaneta, a la porta de l'església eixint de Missa, e presents en Marco Calderer, en Bertholí Miralles, Jurats; Berenguer Tomàs, Aparici Cabrera e molts d'altres per testimonis, dient lo dit Ramon Català al dit Senyor Comanador major, tals paraules. Com vós. Senyor, ajats plena notícia del linatge antich e casa de Monzonís e descendència de mi, Ramon Català, e lo Sindich me fasa cert empaig que em deman e suplique, que vós li digats veritat de ço que hi sabets per veritat; pero ço que vós, Senyor, hi fasats bona justícia.

«E tantost lo dit honrat e Religiós Comanador, vista la requesta. presents lo dit Sindich e procurador e tots los que allí estaven presents, la mà dreta sobre la creu que portava en sos pits afirmant en sa bona fe ab lo dit jurament dir veritat; dix e testifica semblants paraules: Que el dit Comanador tenia per parent al dit Ramon Català, verament Monzonís, de la vila mateixa de Balaguer, que ha molts anys, que Antoni Monzonís, Caballer, per un bando d'una mort del Senyor de la Roca vingué a Morella e casà allà ab una filla de l'honrat Joan Ram, e vixqué poc, e restà un fill que era Antoni. E sent ell Comanador d'Ares, lo féu venir allí, e casà ab una filla d'en Sancho Català perquè tenia bons béns; lo qual Antoni Català de Monzonís, era pare del dit Ramon Català

de Monzonís, que ha casat en Benasal, he per ço, aquell és tan Gentil Hom e del mateix antich linatge e d'una descendència e pot ben alegrar-se del privilegi de la milícia. E manà al dit Carbo-nell, en dit nom, que al dit Ramon Català de Monzonís, tinguessen per Gentil Hom e no fessen perjuí en son dret».

GENEALOGIA

Com s'ha pogut col·legir de la lectura d'aquesta acta, en la vila catalana de Balaguer hi havia un Monzonís, sense que conste el seu nom, el qual hagué, al menys, un

FILL

Antoni Monzonís, de Balaguer, cavaller; casà amb N., filla de Joan Ram, de Morella. Aquest és qui ve al Regne de València per causa de la mort del Baró de la Roca. Hagué un

FILL

Antoni Monzonís i Ram, de Morella, qui es casà a Ares amb una filla de Sancho Català. Hagué un

FILL

Ramon Català de Monzonís, d'Ares, es casà amb Ramona Simó, filla de Llåtzer de Benassal, en 1351. Aquest era Gentil Hom. Hagué un

FILL

Pere Català de Monzonís i Simó, de Benassal, es casà en primeres núpcies amb Isabel Asnar, filla de Miquel, i en segones amb Aldolfa Sabater, de Catí. Portà en dot la Batllia de Culla, que van conservar els hereus fins l'any 1650 que l'adquirí per compra Jaume Falcó. Hagué un

FILL

Misser Pere Català de Monzonís i Asnar, de Benassal, es casà amb Constança Porcar, de Culla. Fón batlle de Culla i àrbitre en la discòrdia civil de 1411 sobre l'elecció de Ferran d'Antequera. Hagué un

FILL

Pere Català de Monzonís i Porcar, de Benassal, es casà en primeres núpcies amb Angelina Agulló en 25 de juny de 1452 i en segones, amb Lluïsa Doménech, de Culla. Hagué un

FILL

Antoni Català de Monzonís, notari de Benassal, es casà amb Aurèlia Roca, en 1508. Morí a Castelló. Hagué un

FILL

Pere Català de Monzonís i Roca, qui es casà en segones núpcies amb Ursula Mompalau, de Cabanes, en 1549. Hagué un

FILL

Pere Català de Monzonís i Mompalau, de Benassal, es casà amb Jerònima Boix, de la Jana, filla del Magnífic Miquel Boix, de la Jana, en el dia 13 del mes d'abril de l'any 1578. Hagué

FILL

Gaspar Gil Català de Monzonís i Boix, nat a Benassal, com consta als llibres parroquials, la inscripció del qual diu així:

«A IIII de Setembre any MDLXXXII. Yo, Miquel Joan Cerdà, rector, bategi a Gaspar Gil, fill dels magnífics mossén Pere Català de Monzonís e de la Senyora Hierònima Boix, cònjuges. Foren padrins lo Reverent mossén Bertomeu Balaguer, rector de la Jana y Madalena Casanova, donzella. Nostre Señor li done vida».

Aquest Gaspar Gil tindria dos germans i una germana puix que trobem a Jeroni Català de Monzonís i Boix qui anà a viure a la Vall d'Uxó i va vendre la masia dels Catalans, avui la Torre Montfort, a misser Isidor Miralles. Els darrers propietaris d'aquesta masia han estat els hereus de don Ramon Vallterra, els quals la van parcel·lar i vendre als llauradors de Benassal, després de 1918. El Jeroni Català va vendre també les cases dites de la Violeta i la casa pairal, fronterera a la Comanadoria.

L'altre germà fóra Nicolau Català de Monzonís, veí de la ciutat de València i en l'any 1683, Justícia Criminal. Aquest hagué un fill, Francesc Català de Monzonís, qui en l'any 1690 trobem Jurat de València.

La germana fóra Susanna Català de Monzonís i Boix qui es casà dues vegades; la primera a Benassal el dia 24 d'agost de l'any 1608 amb Joan Jeroni i Vives, notari de Benassal, fill de Jaume Vives i de Claretà. D'aquest matrimoni naixqueren el Dr. Fulgenci Vives i Català de Monzonís, beneficiat que fón de la parròquia del sant Salvador de València, el qual beneficiat legà a la clerecia de Benassal el molí de la Codina, avui propietat d'Elisa Monterde i Vives, fadrina, qui l'heretà de sa mare, Júlia Vives, de Benassal, esposa de don Letanci Monterde, advocat, de Vilafranca del Cid. Un altre fill de la dita Susanna fón el P. Jeroni Vives, segons la partida de bateig següent:

«A 29 de juny de 1612 bategi yo, Mossén Miquel Cleyrac, Prevere, beneficiat en la parroquial església d'Adzaneta, regint la missa d'alba de la present parròquia de Benassal, a francés hierony Simó Bonaventura, fill de Hierony Vives, notari, i de Susana apolònia català de Monzonís conjugum: foren padrins Jaume Bertran, notari, i Lloïsa Gasch i de Llopis, tots los sobredits són parroquians de Benassal».

D'aquest Jeroni Vives, cosí de fra Gaspar Gil, potser un altre dia parlem i publiquem algunes notes bio-bibliogràfiques puix que és persona interessant pel seu saber.

La segona vegada que es maridà la dita Susanna Català de Monzonís i Boix fón amb Jeroni Pastor, cavaller d'Albocàsser, en 1650 i hi hagueren un fill, Baltasar, i aquest hagué una filla que es maridà amb Pere Llançol, marqués.

PETITA BIOGRAFIA

Com havem vist en la corresponent partida de bateig, el P. Gaspar Gil Català de Monzonís i Boix naixia a Benassal, lloc del Maestrat de Montesa, diòcesi de Tortosa, el 4 de setembre de 1582.

Quan seguia estudis en la nostra Universitat literària amb gran aplicació, es va sentir cridat a la vida religiosa i decidí demanar l'hàbit de sant Doméneq en el convent de Predicadors de València. Els va vestir el dia 25 de gener de 1602.

Les bones qualitats i les millors condicions intel·lectuals i morals de què era posseïdor feren comprendre als venerables Pares de l'Ordre dominicana que pel temps el nostre Gaspar Gil seria una notabilitat, il·lustre i ornament de la Religió. Així és com després d'haver fet estudis a Salamanca fón nomenat zelador en el convent de sant Esteve i més tard, quan retornà al convent de València, Prefecte d'Estudis, Examinador Sinodal de l'Arquebisbat, Prior del convent de sant Cnofre, dues vegades Prior del convent de València i Vicari General de la Província.

En quant a la seua virtut sembla que era una còpia de la de sant Lluís Beltran —oriünd així mateix de Benassal— per l'austeríssima penitència i admirable puresa de costums. Per tant no ha d'estranyar que necessitaren el seu consell els Virreis de València, els marquesos de Vélez, el Duc de Medina Coeli i Compte d'Oropesa, el Virrei de Saragossa, així com la major part de la noblesa valenciana.

Observador de les Regles i Constitucions no permeté mai faltar a cap d'elles. Sempre va menjar de dejuni encara que fóra entaulat a casa dels Senyors i Prínceps als qui assistia, acontentant-se amb un parell d'ous i en els darrers anys de la seua vida els ous se'ls menjava durs. No menjà mai carn, ni quan estava malalt. En ser nomenat Bisbe no canvià de vida, ni d'alimentació i continuà assistint al refectori.

Vestí de llana perpètuament i quan estava per a morir, els metges i el pare Prior li demanaren que es posara camisa; no ho consentí i va morir bolcat amb baïetes de llana. Sempre portà hàbit de cordellat i capa d'estamenya. El seu llit era una manta damunt taules i quasi sempre dormia vestit. A mitja nit, pel toc de maitines, ell era el primer en acudir-hi i fins molt tard es quedava al cor en oració.

A més d'açò era inesgotable el zel que posava en la salvació de

les ànimes. Durant la pesta de 1647-1648 que tantes baixes causà, el P. Gaspar Gil Català de Monzonís, amb el P. Nicolau Figueres, de Sueca, i germà d'hàbit, assistí els apestats en l'Hospital del carrer de Troia, extramurs aleshores de València. Ell fón un dels nomenats per la ciutat, en 30 de novembre, per tal d'atendre les necessitats dels malalts i un dels quatre teòlegs elegits per a deliberar com podrien recaptar socors per als orfes i, en general, per als desvalguts i necessitats. Finalment cal anotar que l'Arquebisbe de València don Isidor Aliaga, que morí el dijous a migdia del 2 de gener de 1648 vullgué fer sa darrera confessió amb tan excel·lent baró.

No és gens estrany, doncs, que després de l'òbit del Bisbe de Lleida, el rei Felip IV el proposara per a la tal vacant nomenament que ell va refusar però que l'obligà a acceptar el seu P. Provincial. El Senyor, però, atenent segurament els precs del seu servent, el reclamà a millor vida el dia 11 de febrer de l'any 1652. Atacat d'unes febres, al paréixer sense importància va rebre el viàtic el dia de la Purificació assistint a l'acte el Sr. Governador i tota la noblesa, on es vessaren copioses llàgrimes de dolor, escoltant la plàtica fervorosa que pronuncià dret, arrimat al llit, exhortant a tots a l'amor de Déu. En aquesta disposició, oint missa i combregant cada dia, morí, com ja és dit, l'onze de febrer, diumenge de Quincuagèsima, entre les 7 i les 8 hores de la nit de l'any 1652, als 70 anys d'edat, i amb fama d'haver conservat la innocència baptismal.

El poble, quan fón sabedor del trànsit, vullgué tindre relíquies d'ell i amb tan lloable finalitat començà a fer a pèntols les vestidures del frare mort i l'hagueren deixat despullat a no defendre'l del motí els cavallers que hi havia a l'habitació. La noblesa valenciana li féu solemníssimes exèquies i traslladà a pes de braços el cadàver al sepulcre del Venerable Fra Domènec Anadon en la sumptuosa capella de sant Lluís Beltran cobrint el vas amb una lauda en la inscripció de la qual es llig que és una estrella del Santuari valencià i l'oracle de les Espanyes per les moltes obres que escriví i l'afecte que professava a la seua terra, com ho demostra les cartes autògrafes que hi ha a l'arxiu municipal de Benassal.

OBRES QUE ESCRIVI

Com que en les notes replegades a Benassal no consten els títols de les obres de tan anomenat escriptor dominicà hem begut en les fonts corresponents del «Diccionario Espasa» d'on extraiem la següent llista:

1. **Epistola ad Dominum Michaellem Batistam de la Nuza.**
2. **Equitem ordinis Divi Jacobi.**
3. **Explicación sobre la oración del Padre Nuestro (València, any 1667).**

4. **Tractus de Auxiliis, De affirmata a Divino Thoma Immaculata Virginis Conceptionem.**

5. **Sermones de Tempore.**

Siga aquesta nostra una altra aportació a l'estudi de les personalitats benassalenques mereixedores de recordació puix que el temps oblida tant com la distància empetitix.

1 Salva